

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/77780>

Please be advised that this information was generated on 2019-02-22 and may be subject to change.

Rechtsgeleerd Magazijn Themis (RM Themis)

C.J.H. Jansen*

De geschiedenis van het wetenschappelijke tijdschrift begint aan het einde van de 17e eeuw.

Wetenschappers, vooral uit literaire, medische en natuurwetenschappelijke hoek, streefden ernaar om nieuwe inzichten, theorieën en onderzoeksgegevens zo snel mogelijk te openbaren. Zij dienden daarmee niet alleen een wetenschappelijk, maar vooral ook een maatschappelijk belang. Een op alle gebieden complexer wordende samenleving vergde namelijk een intensieve kennisoverdracht, waaraan het boek en de brief (de twee traditionele vormen van wetenschappelijke communicatie) niet konden voldoen.

Het juridische tijdschrift zat niet in de voorhoede van het nieuwe Europese tijdschriftwezen

Het juridische tijdschrift zat niet in de voorhoede van het nieuwe Europese tijdschriftwezen. De eersteling verscheen in Nederland – evenals in de Duitse landen en Frankrijk – aan het einde van de 18e eeuw: *De Regtsgeleerde in spectatoriale vertogen* (1767-1772). In de Franse tijd (rondom 1810) kwamen in Nederland drie nieuwe juridische tijdschriften op de markt. Hun was echter slechts een kort leven beschoren. Met de inwerkingtreding van het Burgerlijk Wetboek en een reeks andere codificaties in 1838 begint de geschiedenis van het juridische tijdschrift in Nederland eigenlijk pas echt.¹ Opvallend is dat bij de oprichting van de eerste Nederlandse juridische tijdschriften hoogleraren intellectueel geen leidende rol speelden. Het belangrijkste deel van de redacteurs van en schrijvers in de

tijdschriften was advocaat. Hieronder bevond zich een buitenproportioneel aantal voor- aanstaande joodse advocaten. Vermoedelijk heeft dit te maken met het feit dat ondanks de emancipatie van de joden in 1796 lang nog niet alle maatschappelijke functies voor hen openstonden. De advocatuur als vrij beroep bood hun veel eerder een carrière dan de rechterlijke macht of de universiteit.

Opvallend is dat bij de oprichting van de eerste Nederlandse juridische tijdschriften hoogleraren intellectueel geen leidende rol speelden

Eén van de belangrijkste nieuwe Nederlandse juridische tijdschriften rondom het midden van de 19e eeuw was het *Weekblad van het Recht* (opgericht in 1839). Dit blad volgde bij uitstek de juridische actualiteit. Als het niet op 1 januari 1936 was opgegaan in het *Nederlands Juristenblad (NJB)* en de *Nederlandse Jurisprudentie*, had het ongetwijfeld als venster in de juridische canon gefigureerd. Die eer komt nu toe aan *RM Themis*.

RM Themis is te beschouwen als het oudste nog bestaande juridische tijdschrift van Nederland

Dit blad is te beschouwen als het oudste nog bestaande juridische tijdschrift van Nederland, zij het dat het huidige periodiek het resultaat is van een fusie. Op 1 juli 1839 maakte het Regtskundig Tijdschrift *Themis* (genoemd naar de Griekse godin van wet en orde, recht en billijkheid) zijn entree in de

* C.J.H. Jansen is hoogleraar Rechtsgeschiedenis en Burgerlijk recht aan de Radboud Universiteit Nijmegen

1 Op één uitzondering na: de Bijdragen tot Rechtsgeleerdheid en Wetgeving van C.A. den Tex (1795-1854) en J. van Hall (1799-1859), dat haar bestaan tot het einde van de 19e eeuw zou rekken. G.C.J.J. van den Bergh en C.J.H. Jansen, 'Het juridische tijdschrift gevestigd; Den Tex en Van Hall's "Bijdragen tot rechtsgeleerdheid en wetgeving"' (1826-1838), in: *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis* 61 (1993), p. 97-119.

wereld van het Nederlandse recht. *Themis* zou zich pas een eeuw later, op 1 januari 1939, in de echt verenigen met het *Rechtsgeleerd Magazijn*, dat in 1882 het levenslicht had gezien.

Het motief achter de oprichting van *La Thémis* en haar Nederlandse zusterblad was om de beoefening van de rechtspraktijk op wetenschappelijke leest te schoeien

De motor achter de verschijning van *Themis* was Abraham de Pinto (1811-1878), advocaat te Den Haag, redacteur van het *Weekblad* en schrijver van een aantal handleidingen tot de nieuwe wetboeken. Samen met zijn Haagse confrères David H. Levyssohn (1805-1885) en Nicolaas Olivier (1806-1869) stond hij aan de wieg van het nieuwe tijdschrift, dat werd opgericht op dringende suggestie van hun gezamenlijke Leidse leermeester H.W. Tydeman (1778-1863). Die had kennelijk geen zin om zich op 60-jarige leeftijd nog in een nieuw tijdschriftavontuur te storten, nadat zijn eigen blad, het *Rechtsgeleerd Mengelwerk* (1811), al na één jaar was gesneefd.² Vermoedelijk strekte het Franse tijdschrift *La Thémis ou Bibliothèque du Jurisconsulte* de drie Haagse advocaten tot voorbeeld. Het motief achter de oprichting van *La Thémis* en haar Nederlandse zusterblad was om de beoefening van de rechtspraktijk op wetenschappelijke leest te schoeien. *Themis* zette daarmee de werkwijze voort van het *Rechtsgeleerd Mengelwerk*: beide bladen beoogden een wisselwerking tussen theorie en praktijk op gang te brengen, tot profijt van beide. Hoewel *Themis* open stond voor inspiratie uit Frankrijk (het BW was ten slotte bijna een letterlijke vertaling van de Franse Code Civil), ijverde de redactie vooral voor de vestiging van een *nationale* rechtswetenschap op basis van de dagelijkse praktijk. Op die manier onttaardde de wetenschap niet in een onvruchtbare theorie en verwerd de praktijk niet tot een dorre letterknechterij, die het recht doodt.

In 1882 besloten drie advocaten, ditmaal afkomstig uit Amsterdam, een concurrerend blad voor het toen al wat bedaagd geworden Haagse *Themis* op te richten. Zij heetten Samuel Katz (1845-1890), Hendrik L. Drucker (1857-1917) en Willem L.P.A. Molengraaff (1858-1931). Zij kozen als naam voor hun tijd-

schrift het *Rechtsgeleerd Magazijn*, daarmee een ode brengend aan de naam van het eerste Nederlandse 19e-eeuwse juridische tijdschrift, het *Rechtsgeleerd Magazijn* (1809), van de Groninger hoogleraar Seerp Gratama (1757-1837). De ondertitel van het nieuwe blad luidde: *Tijdschrift voor Binnen- en Buitenslandsche Rechtsstudie*. De redacteurs van het *Rechtsgeleerd Magazijn* stond een inhoudelijke vernieuwing van het recht voor ogen met inspiratie uit vooral 'Duitsland'. Zij bestreden, waar zij maar konden, doctrinarisme (de overwaardering van de dogmatiek), verstarring, de vervreemding van recht en maatschappij en begripsverheerlijking. Zij wensten het recht in overeenstemming te brengen met de behoeften van en met de nieuwe inzichten in de samenleving. Zij hoopten tevens een steentje bij te dragen aan de voorbereiding van de nieuwe wetgeving, die door de groei en bloei van de Nederlandse handel, nijverheid en industrie noodzakelijk was geworden. De redacteurs vroegen daarom aandacht voor de rechtspraak en het 'werkelijke' leven. Hun inspirator was de grote Duitse jurist Rudolf von Jhering (1818-1892), die een empirisch sociologische rechtsopvatting had ontwikkeld. Binnen het privaatrecht hadden de redacteurs vooral aandacht voor het handels-, het arbeids- en ondernemingsrecht, de aan de handel en de industrie verwante rechtsgebieden.

De redacteurs van het *Rechtsgeleerd Magazijn* stond een inhoudelijke vernieuwing van het recht voor ogen met inspiratie uit vooral 'Duitsland'

Het *Rechtsgeleerd Magazijn* kende een vliegende start. Het wellicht beroemdste artikel stond in de zesde jaargang (1887). Het was van de hand van Molengraaff en droeg de titel: 'De "oneerlijke concurrentie" voor het Forum van den Nederlandschen Rechter, tevens een bijdrage tot de uitlegging van art. 1401 B.W. en van de Wet op de handels- en fabrieksmerken' (*RM* 1887, p. 373-435). Hij stelde daarin voor om onder onrechtmatigheid tevens onzorgvuldigheid te begrijpen (zie thans art. 6:162 lid 2 BW). Molengraaff omschreef de nieuwe norm als volgt:

Hij die anders handelt dan in het maatschappelijk verkeer den eenen mensch tegenover den ander betaamt, anders dan men met het oog op zijne medeburgers behoort te handelen, is verplicht de schade te vergoeden, die derden daardoor lijden (*RM* 1887, p. 386).

2 G.C.J.J. van den Bergh en C.J.H. Jansen, 'De wording van het juridische tijdschrift. Drie Nederlandse pogingen uit de Franse tijd', *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis* (56) 1988, p. 341 e.v.

De Hoge Raad nam de formulering van Molengraaff bijna letterlijk over in het arrest Lindenbaum/Cohen (HR 31 januari 1919, *NJ* 1919, p. 161).

Op 1 januari 1939 herrees *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, vrijwel meteen afgekort als *RM Themis*, als een feniks uit de as van beide voorgangers

In de jaren dertig van de 20e eeuw werden de verschillen tussen *Themis* en het *Rechtsgeleerd Magazijn* in redactioneel beleid en de aard van de gepubliceerde artikelen kleiner en kleiner. Beide bladen verloren hun vroegere glans. Het aantal abonnementen zakte drastisch, vooral bij het *Rechtsgeleerd Magazijn*. Een fusie werd onafwendbaar. Op 1 januari 1939 herrees *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, vrijwel meteen afgekort als *RM Themis*, als een feniks uit de as van beide voorgangers. De ondertitel luidde: Tijdschrift voor publiek- en privaatrecht. Dit profiel heeft het blad nog steeds.

Literatuur

- A.-J. Arnaud (ed.), *La culture des revues juridiques françaises*, Milaan 1988.
- G.C.J.J. van den Bergh & C.J.H. Jansen, 'Het tijdschrift als tijdspiegel. Een verkenning van anderhalve eeuw *Themis* en *Rechtsgeleerd Magazijn*', *RMThemis* 1989(5), p. 247 e.v.
- J.H.A. Lokin, 'Van tweeën een. Drie tijdschriften herdacht', in: *RMThemis* 1989(5), p. 223 e.v.
- M. Stolleis (Hrsg.), *Juristische Zeitschriften: die neuen Medien des 18.-20. Jahrhunderts, Ius Commune*, Frankfurt am Main 1999.

Tegenwoordig is *RM Themis* met het *NJB* en *Ars Aequi* een van de weinige algemene (dat wil zeggen niet gespecialiseerde) tijdschriften met aandacht voor alle rechtsgebieden. Het blad heeft veel betekend voor de ontwikkeling van de Nederlandse rechtswetenschap. In de woorden van Lokin: 'Het moet voor de lezers van het blad, meer nog voor de uitgever en de redactie (...) een grote voldoening zijn te weten dat (...) van het gestadig uitgebreide koor der juridische stemmen, hoe gevarieerd en bont dit in deze tijd ook klinkt, de stem van de Griekse godin onomstreden de meest gezaghebbende is.' (*RM Themis* 1989, p. 245.)